

Četba venkovanů

Reflexi času a akceptaci i preferenci ověřeného, zažitého a stále platného ze strany venkovanů nám dokládá jejich četba. Ta se ve sledovaném období často soustředila na texty staré, po generacích opakovaně čtené. Tyto čtenářské návyky začínají na venkově pomalu erodovat až v průběhu druhé poloviny 19. století. V tomto období zde počet vlastněných a čtených knih vzrůstal, jejich aktuálnost se zkracovala. Moravský venkov tak až v této době následoval obecné vývojové tendence, které se v Evropě začínaly prosazovat v průběhu 18. století. Pokud byl důvod takovéto „revoluce ve čtení“ nalézán ve změně mentalit (desakralizace textů), v šířeni konzumu do knižní kultury či v náboženském kontextu (pozitivní vliv),⁷ my budeme sledovat zejména období, které jí ve venkovském prostředí Moravy předcházelo.

Venkované četli, ti, kteří číst neuměli, naslouchali předčítaným textům. Obzvláště v takovém sociálním rozměru četba doplňovala folklor a plynule na něj navazovala. Tento vztah příznačně vystihl Josef Lucian Ondřej Kramoliš (1827–1857) v souvislosti s popisem besed v padesátých letech 19. století v Rožnově pod Radhoštěm: „V nedělní a sváteční dny, a vzláště za dlouhých večerů zimních scházivali se k nám sousedi na besedy; obyčejně nejprv se něco přečlo, a pak co kdo věděl aneb zkusil, vypravoval.“⁸ Nutno doplnit, že Kramoliš do náplně besed nezahrnul zpěv, o němž s jistotou víme, že své místo zde nalézal, jak ostatně v případě přástek doložil pro Hanou Beda Dudík v sedmdesátých letech 19. století: „Hanáci ještě stále mnoho nečtou. Mají rádi kroniky, které se běžně dostanou na trzích, [... které] čtou se obvykle při přástkách, při nichž se také zpívají písně světské nebo náboženského charakteru.“⁹ Obecně rozšířené besedy ale mohly nabývat i veskrze religiózní charakter. František Skopalík ze

Záhlinic na Hané si k 4. lednu roku 1847 zaznamenal: „Večer jsem byl na besedě u vedlejšího souseda Jána Staňka. Strávili jsme v čtení v úplně modlitební Haubrově knize.“¹⁰ Program mohl být i více intelektuálně zaměřený. Informace o častém individuálním i kolektivním studiu map i mimo sváteční dny ve svých pamětech zaznamenal právě zmiňovaný F. Skopalík: např. „večer [15. 2. 1847] jsem navštívil purmistra Fr. Sk., kdež s bratrancelem svým Karlem landkartky neb mapy Evropy, Ameriky, Asie, Afriky a i Austrálie jsem přehlédl.“¹¹

Vztah a přístup k četbě byl značně individuálně podmíněný. Slovy „vyšetřil jsem také: žeť v každé téměř i dost chatrné dědince aspoň několik horlivých čtenářů se nalézá, kteří se rádi v knihách přebírají – rádi něco buď sami pro sebe, neb jiným předčítají“,¹² hodnotil počet čtenářů na moravském venkově na začátku 19. století kněz Tomáš Fryčaj (1759–1839). Nejen z Fryčajova postřehu je vidno, že se na venkově četlo, avšak nečetl každý. Jako v mnoha jiných aspektech nelze ani v souvislosti s četbou vnímat venkovany jako jednotlou masu. Ve sledovaném období se význačnější čtenáři ve vesnici počítali na jednotlivce náležející nejednou mezi lokální elity, a byli to pouze oni, kdo zde vlastnili knihy.

I když stále v domácnosti vlastněný, v roce 1888 již vzbuzoval tisk z roku 1726 pozornost. Tuto reflexi lze chápat jako dokument zlomu v četbě, který se moravským venkovem šířil v průběhu druhé poloviny 19. století.



Beseda představovala přirozenou součást společenského chování ve vesnici. Plynule doplňovala a navazovala na jiná dění poskytující k ní příležitost – jako např. zde zobrazenou konzumaci jídla ze společné misky. Scéna z jizby moravského venkovského domu z 50. let 19. století.

Z jednotlivých soupisů knihoven venkovanů, ať již samostatně vedených či uváděných v pozůstatostech, víme, že ty nejpůsobnější čítaly na vesnici desítky knih, obvykle do dvaceti kusů, přičemž je zcela pochopitelné, že v průběhu druhé poloviny 18. století a první poloviny 19. století knih na venkově přibývalo v souvislosti se zlepšováním ekonomické situace části jeho obyvatel, stejně jako se zlevňováním knižní produkce, která se během druhé poloviny 19. století stala masovou a finančně dostupnou pro většinu venkovanů. Svoji roli také sehrálo zvyšování gramotnosti obyvatelstva zejména postupně zaváděním povinné školní docházky od roku 1774 stejně jako další faktory v podobě např. aktivních čtenářů či pozdějších knihoven spolků, vznikajících v průběhu druhé poloviny 19. století.¹³

V souvislosti s knihovnami vesničanů není bezpředmětné si některé z nich přiblížit. Sebranický podsedek a rychtář Ondřej Kanýz (1694–1761) vlastnil čtrnáct knih. Celkem deset z nich obsahovalo náboženskou tematiku. Nejvíce zastoupeným autorem, resp. překladatelem byl Antonín Koniáš (1691–1760), nechyběly práce Matěje Václava Šteyera (1630–1692), Bible, katechismus aj. Další skupinu Kanýzových knih představovaly zákony, které jistě souvisely s letitou rychtářskou pozicí majitele. Poslední knihou vlastněnou Ondřejem Kanýzem byla *Kosmografie*.¹⁴

7 Např. Darton, Robert: *What is the history of books?* Daedalus 111, 1982, s. 79 an; de Kruif, José: *Classes of readers: Owners of books in 18th-century The Hague*. Poetics 28, 2001, s. 423–424.

8 Muzeum v Ivančicích, Pozůstatost P. Beneše Methoda Kuldy, inv. č. KIII/4. *Má vlastní biografie a Zpomínky z Besed*, fol. 14.

9 Dudík, Beda: *Catalog der nationalen Hausindustrie und der Volkstrachten in Maehren*. Brünn: Rudolf M. Rohrer, 1873. Viz Jirábek, Richard (ed.): *Počátky národopisu na Moravě. Antologie prací z let 1786–1884*, c. d., s. 330.

10 Fišer, Zdeněk (ed.): *Deníky Františka Skopalíka z let 1847–1851*. Studie Muzea Kroměřížska 92–93, s. 143.

11 Tamtéž, s. 147.

12 Fryčaj, Tomáš: *Zrcadlo výběrného sedlékého obcowánj předstawugjcy: Żywot a přjběhy rozsaffného muže a polnjho hospodáfe Frantisska Wawáka*. Brno: Jan Gjíj Gastl, 1807, s. IV.

13 Souvislosti četby v Boskovějském okolí v roce 1899, odhalující, jak nabídka textů vyvolávala po nich poptávku, podává školní kronika: „Čtenářů pilných jest zde dosti. Ovšem že čtivo obstarávající si vesměs vypůjčováním. Nejoblíbenější jsou povídky; někde jen romány o raubířích jsou jediným čtivem, než bohulibý takových čtenářů jest málo. Knihy poučné se čtou po skrovnu. I ve věcech politických a ve věcech týkajících se našeho národa jest málo vědomí. V sousední obci Jiřické jsou tyto věci utěšenější, neboť Hospodářský spolek dodává do Jiřice časopisy politické a hospodářské.“ Státní okresní archiv Znojmo, Základní devítiletá škola Boskovštejn, sign. K-1 785. *Kronika základní devítileté školy Boskovštejn*, s. 37. Citováno dle <http://gistralik.muni.cz/>.

14 Doušek, Roman: *Sebranice a jejich rychtář Ondřej Kanýz (1694–1761). Vesnická komunita a její kultura v první polovině 18. století*. Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 172–176, 192–194.



Koncepce kalendáře pro celé století kalkulovala s dlouhým používáním knih. Vedle astrologických informací ohledně vlivu planet na jednotlivá léta a důsledků takových skutečností tyto knihy odrážely neměnné potřeby venkovského obyvatelstva. Obsahovaly zemědělské rady, způsoby léčby lidských i zvířecích chorob, ale také např. procvotí, mezi nimiž dominovala Sibiylina.

Tajný nekatolík a vysoce religiózně založený Tomáš Juren (1750–1827), pohybující se během života na Kunštátsku, vypočítával k roku 1782 ve své knihovně 55 titulů, mezi nimiž podle svých preferencí rozlišoval tři kategorie: nejprve knihy jednoty bratrské (23 titulů), dále knihy luteránské (7 titulů) a nakonec „rozličné knížky“ – vesměs katolické, kalvinistické, ale též knihy naučné (25 titulů).¹⁵

V předešlých případech se jednalo o osoby intelektuálně, resp. nábožensky založené. Na opačném pólu se nacházela většina čtenářů s knihami v počtu jednotlivin,¹⁶ ale i zmiňovaných domácností bez knih. František Skopalík si k 17. březnu 1847 zaznamenal: „Večer zase jsem zůstal u bratrance svého J. Sk. v Mysločovicích a strávili jsme spolu až

do h. půl 11té. Ohlídal jsem se po sice po knihách, ano i žádal jsem nějakou, než neměli žádnou takovou při ruce.“¹⁷ Absenci knih ve venkovských staveních také dokládá mnoho pozůstatelných soupisů z vesnického prostředí, v nichž knihy vůbec nefigurují, i když s ohledem na svoji cenu a hodnotu jiných zde uváděných položek by v případě své existence figurovat měly.

Cena i špatná dostupnost jednotlivých knih stály za jejich půjčováním, které vedle sdíleného čtení obdobně rozvíjelo lidské vazby a spolupodílelo se na vytváření sítí mezi obyvateli vesnice. František Skopalík si v této souvislosti zaznamenal: „Po poledni [24. 1. 1847] jsem navštívil pana Františka Liebla [stárek v záhlnickém mlýně] a pana mlynáře za příčinu rozličných knih.“¹⁸

Problematika čtenářských příležitostí, počtů čtenářů a čtených knih¹⁹ nepředstavuje podstatu této kapitoly, ale pouze kontext skutečnosti, která nás v souvislosti s vědomou preferencí letitého zajímá nejvíce. Tím je vědomé dlouhé čtení jednotlivých knih na venkově, kdy knihy byly opakovaně čteny,

Karikatura vyškovského střeleckého terče reflektuje dobové vnímání dovednosti číst jako hodnoty a brýlí jako symbolu čtení. Opis na vyškovském střeleckém terči z roku 1818 zachycuje monolog Hanáka: „Brýle dávají mi dosti světla, avšak nečtu přes ně.“ Což dokládá jeho držení knihy vzhůru nohama a v ní nápis „Hanačku číst nehumíš.“



15 Čermák, Kliment (ed.): *Paměti kantora Tomáše Jurna. 1750–1827*. Čáslav: Nákladem vlastním, 1904, s. 25–26.

16 Např. Máriině Hollikové, když ji jako dvouletou rodiče opouštěli (otec byl naverbován na vojnu a manželka šla s ním), zanechali mimo jiné také jednu modlitební knihu. Doušek, Roman: *Sebranice a jejich rychtář Ondřej Kanýz (1694–1761)*, c. d., s. 50, 176. Skutečnost potvrzují také záznamy z českého prostředí. V roce 1748 byla ve farnosti Únětice většina domácností bez knih, zbylé domácnosti vlastnily průměrně čtyři knihy, přičemž domácnost v celé farnosti jich měla šestnáct. Nutno dodat, že pramen sledoval zejména náboženské knihy. Heřmánková, Marie: *Knihovny venkovského lidu v okolí Prahy v polovině 18. století*. Posel z Budče. Almanach pouťníků na staroslavnu Budče 15, 1998, s. 45–46.

17 Fišer, Zdeněk (ed.): *Deníky Františka Skopalíka z let 1847–1851*, c. d., s. 150.

18 *Tamtéž*, s. 145.

19 To se týká také různých aspektů četby venkovanů ve sledovaném období.



Knihy se stávala symbolem odkazujícím k pozitivní reprezentaci v ekonomické, sociální i náboženské rovině. Ještě v roce 1917 takovou interpretaci dokládá v případě ženy z Březůvek (okr. Zlín) tento snímek, a to s ohledem na výjimečnost fotografování a její (polo)sváteční oděv.

což se týkalo knih desítky i stovky let starých, které byly stále pokládány za aktuální. Takové čtení dokládá již jen počet knih vlastněných na venkově a zdejší frekvence čtení. Není to však argument jediný. Ukazují na něj také jednotlivé tisky z nám známých knihoven venkovanů. Pokud se vrátíme k uváděným čtenářům, Tomáš Juren sice za účelem nákupu aktuálních knih podnikal cesty do protestantského Saska, jiné jeho knihy však pocházely z 16.–18. století.²⁰

Zatímco Antonín Koniáš jako nejvíce zastoupený autor v Kanýzově knihovně byl jeho současníkem a jeho díla vysoce aktuální, Václav Matěj Šteyer byl autorem starším, i když

nevíme, o jak letité vydání se v Kanýzově knihovně jednalo. U jedné z Kanýzových Biblí však šlo o tisk z konce 15. století. Stáří právních tisků se pohybovalo v rozmezí 40–120 let, avšak jednalo se o legislativu platnou. V tento moment se tedy hodí poukázat na skutečnost, že také ustálená legislativa představovala vedle stěžejní církevní historické argumentace a mnoha jiných základních mentální rámec, s nímž korespondovala sledovaná vědomá pozitivní reflexe trvání. Vedle kodifikací dobového práva Kanýz vlastnil také pozoruhodný výtisk Münsterovy *Kosmografie* v překladatelské adaptaci Zikmunda z Púchova (?–1584?) z roku 1554, přičemž si tento dvě stě let starý tisk sám zakoupil stejně jako ještě starší Bibli. I takto starou *Kosmografii* považoval za aktuální, přičemž nebyl sám, neboť tato kniha byla v této době na venkově zaznamenána i jinde.²¹

Některé ze starých tisků předávaných z generace na generaci se stávaly prostřednictvím nejčastěji na předsádku vpisovaných drobných rodinných (genealogických) zápisů kronikami rodů a žijícím generacím zhmotňovaly jejich historii. Jako příklad takových knih můžeme uvést Bibli z roku 1570, která až do konce 19. století kumulovala a symbolizovala kontinuitu selské rodiny Binů hospodařících v Praskolesích č. p. 4. Vedle slovní interpretace z konce 19. století dokládají tuto skutečnost vpisy předchozích generací: „[1770] *dej jim tam, Bože, odpočinutí věčné těm mým předkům a přátelům krevním* [...] 1853]. *Také jsem z tohoto platu kůl. Bud' Bohu chvála!*“²² Dodejme, že knihy s takovým významem nalézáme v nemalém počtu také v současných muzejních sbírkách.²³

Zevrubný přehled o knihách čtených na venkově nám přinášejí také lidé na venkov přicházející. V rámci rekatolizačních snah zajímala četba venkovanů např. příslušníky katolických kajících misíjí první poloviny 18. století. Patrně nejproslulejší misionář Antonín Koniáš, který misie podnikal po 25 let od roku 1734,²⁴ na venkově sesbíral

20 Konfrontováno s *Knihopisem*. Dostupné na: <http://db.knihopis.org/baze.htm>.

21 Heřmánková, Marie: *Knihovny venkovského lidu v okolí Prahy v polovině 18. století*, c. d., s. 45.

22 Timay, Jan: *Paměti z Praskoles u Telče*. Selský archiv 6, 1907, s. 139–140.

23 Fidlerová, Alena – Bekešová, Martina a kol.: *Repertorium rukopisů 17. a 18. století z muzejních sbírek v Čechách II. Sv. 1*. Praha: Karolinum, 2007, s. 79, 357.

24 Svatoš, Martin: *Zde byly jeho Indie. Jezuitské misie v českých zemích a P. Antonín Koniáš*. In: Bobková-Valentová, Kateřina – Sládek, Miloš – Svatoš, Martin (eds.): *Krátké věčného spasení upamatování. K životu a době jezuitu Antonína Koniáše*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2013, s. 34.



V majetku rodiny Šafránkových ze Střelice se nacházel tento špalíček obsahující 33 kramářských tisků, který podle šesti datovaných pochází rámcově z let 1758–1876. Špalíček vznikl na základě sestavení tisků z Litomyšle, Brna, Prahy, Jihlavy, Jindřichova Hradce, Olomouce a z uherské Skalice. Podle zápisu na jeho stránkách jej v roce 1873 aktivně četli, zpívali a také doplňovali Tereza a Josef Šafránkovi.

ročně cca 1 000 kusů ze svého pohledu závadných knih. V úhrnu za svoji kariéru shromáždil takových knih zhruba 30 000 kusů.²⁵ Na tomto čísle nás zajímá zejména skutečnost, že Koniáš do svého indexu – podle něhož na venkově knihy jistě sbíral –, zahrnul tituly z let 1414–1620. Lze tak předpokládat, že většina jím shromážděných knih pocházela právě z tohoto období, i když počet aktuálních protestantských knih plynoucích do českých zemí ze zahraničí nepodceňujeme.

Také sběry knih realizované na venkově na konci 19. století v rámci dobových muzejních aktivit dokládaly vztahovanou k letitým knihám. Pregnantně tuto skutečnost glosovala souhrnná publikace o Národopisné výstavě československé uskutečněné v roce 1895: „Jako pravý konservátec zachoval [venkovský lid] jen staré osvědčené knihy ve své paměti a ve své knihovně.“²⁶ Jednotlivé, zde vystavené tituly z oblasti náboženské,

zábavné a naučné – zejména lékařské – literatury pokrývaly svou dobou vzniku několik staletí, od 16. až do 18. století, i když s ohledem na pochopitelnou snahu vystavovatelů prezentovat zde knihy co nejstarší.²⁷

Obdobně se vyjádřil Alois Gregor (1888–1971), realizující na počátku 20. století na Moravě výzkum lidového léčitelství. „Je až ku podivu, kolik starých lékařských knih jsem našel v našich krajích. Byly vždycky pečlivě uschovávány naspodu někde v truhle nebo na jiném bezpečném místě, aby návštěvníkovi nepadly hned do očí. Byly nejednou velmi ošuntělé, ušpiněné, a potrhávanými listy, někdy na okrajích s poznámkami psanými těžkou rukou. Vše to bylo pádným svědectvím, že se jich hojně užívalo.“²⁸ V době svých výzkumů tak nalézal v domácnostech tisky či opisy tisků lékařských knih a herbářů z 15., 16. a 18. století.²⁸

Tuto tendenci, kterou by bylo možné doložit také dalšími příklady, včetně oblasti Čech, kde máme např. k roku 1758 v jedné farnosti poblíž Prahy doklady o knihách z 16. století,²⁹ narušila na moravském venkově až druhá polovina 19. století, přinášející zmiňovanou revoluci ve čtení. Dostupnější četba v následujícím období přiváděla obyvatele venkova k aktuálnějšímu čtení. Nabídka levných titulů vyvolávala poptávku po nich

25 Svatoš, Martin: *Poslední Kristův pohled na Kříží aneb Koniášův pohled na knihy*. In: Bobková-Valentová, Kateřina – Sládek, Miloš – Svatoš, Martin (eds.): *Krátké věčné spasení upamatování. K životu a době jezuity Antonína Koniáše*, c. d., s. 72.

26 *Národopisná výstava československá v Praze 1895*. Praha: J. Otta, [1897], s. 244.

27 *Tamtéž*, s. 244–245.

28 Gregor, Alois: *Lidové léčení na Moravě očima dialektologa a folkloristy*. Vlastivědný věstník moravský 13, 1958, s. 29–30.

29 Heřmánková, Marie: *Knihovny venkovského lidu v okolí Prahy v polovině 18. století*, c. d., s. 47.



Stěžejní dílo Martina z Kochemu se dočkalo v průběhu několika staletí mnoha vydání. Toto z roku 1903 bylo jen v rámci produkce tiskárny z uherské Skalice již osmé v řadě.



Mnoha vydání se dočkala vedle jiných prací Martina z Kochemu také jeho sbírka modliteb *Sstepna zahrada*, která se stala předlohou řady rukopisných modlitebních sbírek. Olomoucké vydání z roku 1823.

a odváděla čtenáře od starších prací. V jako první oblasti tištěného slova se tato nová tendence pochopitelně objevila u těch nejlevnějších, tedy ve skupině kramářských tisků.

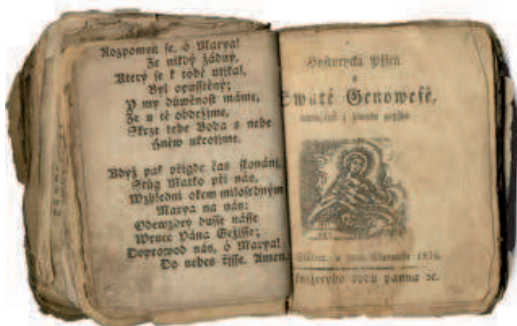
Početný nárůst tohoto druhu tiskovin z druhé poloviny 19. století v muzejních sbírkách je sice nepřilíš přesvědčivý argument pro takové tvrzení, vedle toho však zůstává jiný: Kramářské písně – náboženského, zábavního i zpravodajského charakteru – si jejich majitelé bez ohledu na obsah

Z Kochemova díla čerpala také tato rukopisná modlitební kniha z Boskovic. Pochází z roku 1776, sekundárně doplněné letopočty 1822 a 1846 poukazují na minimální časový rámec jejího aktivního používání.



30 K takovým výsledkům je možné dospět na základě analýzy souboru špalíčků ze sbírek Etnografického ústavu Moravského zemského muzea v Brně. Tyto závěry byly konfrontovány se soubory špalíčků z českého prostředí, které ve své studii využil Josef Petryl. Petryl, Josef: *Obchodní dosah kramářských tisků chrudimských tiskáren 19. století*. Československá ethnografie 6, 1958, s. 410–416.

často svazovali do více či méně rozsáhlých sešitů, tzv. špalíčků, které vzhledem k výrobnímu postupu nejčastěji obsahovaly 20–30 takových tisků. Špalíčky z druhé poloviny 19. století obsahují při obvyklém počtu tisků menší časový rozptýl doby svého vzniku než špalíčky vzniklé dříve. I když jejich výroba v osmdesátých letech tohoto století končila, byly v jeho průběhu dostupnější, což se projevilo v kratší době sesbírání tisků v takovém počtu, aby jejich majitel uvažoval o jejich sešití – často šlo o dvacetiletí až půlstoletí. Starší špalíčky vznikaly déle – půlstoletí až století, ale také delší časový úsek, čímž se opětovně vracíme k diskutovanému dlouhému trvání aktuálnosti čtených textů na vesnici.³⁰ To by dokládala také skutečnost, pokud by komplectace špalíčkových tisků neprobíhala v rodinách v časové periodě vymezené dobou jejich vzniku, ale prostřednictvím nákupů starších tisků. K tomu pochopitelně mohlo docházet, praxe děletrvajících prodeje jednotlivých titulů je v tomto období v knižním obchodě dobře známá. Např. soupis tisků držných na skladě knihtiskařem Landfrasem z Jindřichova Hradce v roce 1838, jehož produkce i obchodní aktivity byly zaměřeny na venkovský prostor, včetně moravského,



Příběh Jenověfy obviněné z cizoložství, který se odehrával v 8. století, se prostřednictvím zpracování látky Martinem z Kochemu a jeho překladu stal v českých zemích známým a oblíbeným. Vedle tzv. knížek lidového čtení jej venkovským čtenářům 19. století podávaly také kramářské písně, výjevy příběhu se staly oblíbenými motivy podmaleb na skle. Pohřeb Jenověfy na podmalbě z první poloviny 19. století (jižní a střední Morava) a tisk kramářské písně o svatě Jenověře z uherské Skalice z roku 1876.

obsahuje sice poněkud starší tisky staré do dvou desetiletí, ale nalezneme zde i exempláře z roku 1789 či výjimečně z roku 1779. Nutno zároveň dodat, že značná část prodávaných tisků nebyla datována.³¹ Vedle této obchodní nabídky a u jiných obchodníků, resp. tiskáren, byla obdobná také jejich samotná produkce, která dokládá zálibu venkovanů ve čtení starších, zavedených a osvědčených textů a titulů. Ta totiž vycházela z uvedených preferencí vstřícných tiskáren neustále opakovaně vydávaly knihy

oblíbených autorů, ale také texty pod tímiž zavedenými tituly, a to i v případech, pokud docházelo k jejich obsahovým posunům. A čtenáři je kupovali. Mezi takové vyhledávané autory náležel např. Martin z Kochemu (1634–1712), jehož díla se jenom v 18. století dočkala více než 130 českých vydání,³² ale tištěna byla i později. Sdějněji pro venkovskou knižní kulturu jsou Kochemovy modlitební knihy, ale také *Veliký život Ježíše Krista*, který v několika vydáních tiskla skalická tiskárna ještě ve druhé polovině 19. století, a čel se ještě na přelomu třicátých a čtyřicátých let 20. století.³³ Opakovaně vydávání oblíbených textů se netýkalo pouze náboženské literatury,

31 Teplý, František: *Z lidové četby konce XVIII. a první polovice XIX. století*. Časopis pro dějiny venkova 17, 1930, s. 239–245.

32 Sládek, Miloš: *Zrcadlo zrcadlu nastavené aneb Několik vět na okraj životů Kristových*. In: von Cochem, Martin: *Veliký život Pána a Spasitele našeho Krista Ježíše a jeho nejsvětější a nejmilejší matky Marie Panny; jakož i všech jiných krevních přátel Syna božského*. Praha: Argo, 2007, s. 8.

33 *Tamtéž*, s. 26.

ale také tzv. zábavné prózy. Některé tituly čtené venkovy našly svoje kořeny ve středověkých textech, jiné v pobělohorské zábavné próze. Vydávaly se v průběhu dlouhých staletí až do druhé poloviny 19. století.³⁴ V polovině 18. století sice došlo k významné proměně těchto textů, a to obsahově, ideově i stylistické, avšak právě za účelem přiblížení se čtenářskému publiku na venkově,³⁵ které tak vědomě přebíralo a svojí četbou udržovalo při aktuálnosti tituly opouštěné v jiných sociálních vrstvách. Příznačná je zde produkce Škarniclový tiskárny z uherské Skalice, která nalézala na Moravě velký odbyt.

S naprosto analogickou situací se setkáváme také v případě magických tisků, jako byly např. tzv. délky Ježíše Krista či listy z nebe. Pokud původ obou formátů spadl do středověku,³⁶ jako oblíbené tituly přetrvávaly v produkci tiskáren zaměřujících se na venkovskou klientelu až do 19. století. Zároveň se v této době explicitně hlásily do minulosti – do 17. století i středověku, a sice prostřednictvím datací a historických osob. Oblíbený, a tedy prodávající titul si tyto tisky v některých případech zanechávaly, i když u nich došlo k významnému posunu. Např. *Dylka Pana a Spasitele našeho Ježíše Krista* z litomyšlské tiskárny z roku 1848³⁷ již žádnou délku Kristova těla nesymbolizovala, což původně představovalo nosný prvek a podstatu tohoto typu tisku.

Shrnutí problematiky obsahu knihoven venkovanů, knih jako kronik rodů venkovanů, knih nalézáných na venkově a produkce tiskáren reflektující preference čtenářů na venkově



Tento tisk využíval oblibu zavedeného titulu ve venkovském prostředí, i když původní ideu symbolizace Kristova těla již ztratil. Tato *Dylka Pana a Spasitele našeho Ježíše Krista* vytištěná v Litomyšli z roku 1848 nalezla své kupce na Vyškovsku.



nám odhalilo akceptaci, či lépe řečeno preferenci ověřených, zažitých a po generace čtených textů ze strany venkovských čtenářů. Tento vztah k časem prověřeným textům jako kulturním jevům nás odkazuje k jednomu z nedílných rámců chování venkovského obyvatelstva, který byl zakotven v tradiční lidové kultuře, ale nutno dodat, že ji zároveň formoval.

Francouzský rytířský epos *Tristan a Isolda* ze 12. století českému venkovskému čtenáři zpřístupňoval prostřednictvím své adaptace Václav Rodomil Kramerius (1792–1861). Vydání z roku 1848.

34 Srov. tituly uváděné např. v Máchal, H.: *O některých knížkách lidového čtení*. Národopisný sborník Československý 3, 1898, s. 3–26.

35 Kolář, Jaroslav: *Česká zábavná próza 16. století a tzv. knížky lidového čtení*. Praha: Československá akademie věd, 1960, s. 87.

36 Zibr, Čeněk: *Pověra o dělce Kristově*. Český lid 17, 1908, s. 70; Petryl, Josef: *Kramářské pověrečné tisky a jejich sociální působení v druhé polovině 19. století*. Československá etnografie 7, 1959, s. 294.

37 Muzeum Vyškovska, inv. č. H 19.946. *Dylka Pana a Spasitele našeho Ježíše Krista*.